

Одним из наиболее действенных средств привлечения читательского внимания, создания особой экспрессии и смысловой самобытности текста в периодической печати Беларуси является использование в качестве заголовков статей прецедентных текстов. Присутствие «знакового» текста способствует активизации мыслительной деятельности читателя, подталкивают его к поиску ассоциаций. Употребление журналистами прецедентных текстов свидетельствует об особом подходе авторов статей к выбору вербальных средств с целью привлечения и удержания внимания читателя. Несомненно, всё это возможно при наличии у реципиента-читателя определенных фоновых знаний и общего с автором статьи лингвокультурологического кода. Нами выявлены три прецедентных заголовка, включающих лексему *красота* или её дериваты;

Красиво жить не запретишь! («СБ. Беларусь сегодня») – выражение, ставшее популярным после выхода в 1983 году одноименного фильма режиссера А. Васильева [4];

Красота спасет мир («СБ. Беларусь сегодня») – крылатой фраза князя Мышкина из романа Ф. Достоевского «Идиот» стала источником лексической трансформации, в результате чего появился, например, заголовок *Доброта спасёт мир* (Народная газета);

Красота не требует жертв («Віцебшчы») – трансформированный афоризм, восходящий, по некоторым свидетельствам, к французской поговорке.

Красота – одна из основных культурных, эстетических ценностей общества. Это непреходящая духовная ценность, которая необходима для гармоничного развития человека и человечества.

Список использованной литературы

1. Тугаринов, В.П. Избранные философские труды. / В.П. Тугаринов. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1988. – 344 с.
2. Федякин И.А. Общественное сознание и массовая коммуникация в буржуазном обществе. – М.: Наука, 1988. – 212 с.
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/Красота#cite_note-1 Дата доступа: 07.01.2017.
4. Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений: Более 4000 статей / авт.-сост. В. Серов. – М.: Локид-Пресс, 2005. – 880 с.

ЛЕКСІКА СА ЗНАЧЭННЕМ ВЯСЕЛЬНАЙ АБРАДНАСЦІ Ў ГАВОРКАХ ВІЦЕБШЧЫНЫ: ЛІНГВАКРАІНАЗНАЎЧЫ АСПЕКТ

А.С. Дзядова

г. Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава, honey.dedova@bk.ru

Мэта артыкула – выяўленне і аналіз лінгвакраіназнаўчай інфармацыі ў семантыцы назваў вясельнай абраднасці, якія функцыянуюць ў дыялектнай мове Віцебшчыны.

Ключавыя словы: вясельная абраднасць, дыялектная мова, лінгвакраіназнаўчы, семантыка.

Гаворкі Віцебшчыны адносяцца да паўночна-ўсходняга тэрытарыяльнага дыялекту Беларусі і выяўляюць нацыянальную адметнасць жывой народнай мовы паўночнай часткі нашай краіны – Беларускага Паазер'я. Трэба адзначыць, што насельніцтва значнай часткі беларуска-расійскага памежжжа (а гэта якраз тэрыторыя Віцебскай вобласці – Віцебскага, Гарадоцкага, Расонскага, Верхнядзвінскага, Лёзненскага, Дубровенскага раёнаў) з прычыны геаграфічнага размяшчэння і

тэрыторыі пражывання, а таксама даволі актыўных побытавых і сацыяльна-эканамічных стасункаў з жыхарамі прылеглых да Беларусі раёнаў Расіі – Смаленскай і Пскоўскай абласцей – найбольш падвергнута перайманню культурных і моўных традыцый сусядняга рускага народа.

З гэтай прычыны ў фарміраванні этнічнай і гістарычнай самасвядомасці беларусаў, іх каштоўнасных арыенціраў і далучэння да духоўнай спадчыны сваіх продкаў важную ролю адыгрывае рэгіянальная лексіка, у тым ліку і абрадавая, якая з’яўляецца цікавай крыніцай лінгвакраіназнаўчай і нацыянальна-культурнай інфармацыі, бо дае ўяўленне пра традыцыі і абрады беларусаў, іх гістарычнае мінулае, адлюстроўвае сацыяльныя адносіны паміж людзьмі. Апрача таго, менавіта на ўзроўні дыялектных адрозненняў дастаткова выразна выяўляецца нацыянальная адметнасць элементаў мовы, побыту і традыцыйнай народнай культуры нашага народа. Надзвычай багатым у семантычным плане моўным матэрыялам выступаюць на Віцебшчыне назвы вясельнай абраднасці беларусаў.

Адной з культурных праяў кожнага народа як этнічнай супольнасці з’яўляецца наяўнасць пэўных абрадаў, традыцый і звычаяў. Вясельны абрад у беларусаў уяўляе сабой шматэтапны фальклорна-этналінгвістычны комплекс, які адлюстроўвае духоўную культуру нашага народа і з даўніх часоў традыцыйна падзяляецца на тры этапы – перадвясельны, вясельны і паслявясельны. Значную ролю ў вясельнай абраднасці адыгрывае перадвясельны этап, найбольш важным і адказным эпізодам якога лічыцца сватанне. Здаўна ў сваты ішлі, як правіла, самыя блізкія людзі – хросныя бацька і маці, дзядзька, сястра, брат маладога. Яны бралі з сабою ў пачастунак хлеб або пірог, бутэльку гарэлкі, якую перавязвалі чырвонай стужкай. На Віцебшчыне гэты рытуал называецца **абглядзіны** (**агляды**): *Праз нядзелю мая сястра паедзіць ў абглядзіны* (Гута Паст.); *Хутка прыедуць да нас у агляды* (Ігнацішкі Паст.) [1, с. 22] ці **суглэды**: *На суглэдах жаніх панравіўся ўсім*. (Верацеі Шарк.) [2, с. 285].

Пасля атрымання папярэдняй згоды на шлюб адбываліся запоіны, якія і сёння ў гаворках Віцебшчыны называюцца **запіўкі** ‘перадвясельны этап, калі бацькі маладых дамаўляюцца пра дзень сватання’, падчас якіх яшчэ раз, ужо канчаткова, пацвярджалася згода нявесты на шлюб: *Вот былі запіўкі, а я на печы сядзела* (Літусева Сен.) [1, с. 203]. На запоінах больш блізка знаёміліся, абменьваліся падарункамі родных жаніха і нявесты. Пасля прыняцця канчатковай згоды на вяселле адбываліся **зазовы** ці **барышы** ‘заручыны’: *У суботу зазовы будуць* (Абольцы Тал.) [1, с. 199]. Гэты эпізод перадшлюбнай цырымоніі называецца ў асобных мясцінах на Віцебшчыне **звядзенне** або **змовіны**: *Былі сёння на звядзенні* (Езярышча) [1, с. 210]; *На змовінах адразу ўсё і вырашылі* (Шынкава Сен.) [1, с. 210]; *У суботу да нашай суседкі прыедуць у барышы* (Завыдрына Уш.) [1, с. 73]. На гэтым этапе агаворваліся ўмовы шлюбу, абмяркоўваліся матэрыяльныя выдаткі на вяселле з боку жаніха і нявесты.

Напярэдадні вячання ў царкве адбываліся вячоркі ў доме будучага жаніха і нявесты. Вечар у будучай нявесты (зборная субота) называўся **паненшчына** або **субор**: *Паненшчына – вечар, калі дзеўка замуж ідзець, у суботу моладзь гуляець* (Шаркоўка Леп.) [2, с. 109]; *Танечка субор сабрала – сабрала субор на ўвесь двор* (Дуброўна.) [2, с. 285]. Нявесту апрадалі да шлюбу, моладзь да раніцы гуляла, увесь час спявалі песні, якія суправаджалі амаль усе дзеянні маладой. Вечар, які адзначалі напярэдадні вяселля ў доме жаніха, называўся **кавалер**: *А калі ўжэ маліц жэніцца, тады вечар называецца “кавалер”* (Шаркоўка Леп.) [1, с. 221].

Наступным этапам вяселля з’яўляецца шлюбны этап. У гаворках Віцебскай вобласці да сённяшняга часу сустракаецца матываваны назоўнік **шлюбавіны** ‘вяселле’: *Раней у гэтай хаце такія шлюбавіны гулялі!* (Порплішча Докш.) [2, с. 346].

Вясельны этап распачынаўся ў суботу з вельмі адказнага этапу – выпякання каравая. У гэты ж час рыхтавалі вясельны картэж, які складаўся з некалькіх вазоў, убраных рознакаляровымі папяровымі стужкамі і галінкамі елкі. Асабліва пекна ўбіралі вазок, на якім ехалі маладыя. Дугу шчыльна апляталі елкаю, да яе прымацоўвалі **шархоткі** ‘маленькія металічныя бразготкі’: *Даўней шархоткі пачэпяць на каня, здалёку чуваць, што свята нейкае* (Сарокі Глыб.) [2, с. 342]. Вельмі добрым знакам лічылася, калі вясельнаму поезду местачкоўцы некалькі разоў перагароджвалі дарогу. Дадзены этап вясельнага абраду рэпрэзентуюць разнастайныя лексічныя адзінкі з лінгвакраіназнаўчай семантыкай, у іх ліку дыялектызмы **брама** ў вясельным абрадзе перашкода на шляху маладых з пачастункам дзеля таго, каб маладыя заплацілі грошы: *Мы любілі брамы ставіць на свадзьбах* (Таўкіні Шарк.) [1, с. 9]; **пярылы** ‘т.с.’: *Маладыя астанаўліваюцца перад пярыламі, злазіць сват, канфеты сыпець, грошы* (Замошша Тал.) [2, с. 210]; **рагатка** ‘столік, якім перагароджваюць дарогу вясельнаму поезду падчас сустрэчы маладых’: *На рагатыцы стаяў вялікі каравай* (Верацеі Шарк.) [2, с. 216].

У доме жаніха шанюўных і доўгачаканых гасцей сустракалі з радасцю і задавальненнем. Каб маладыя не ступалі на голую зямлю, свякроў засцілала ў варотах **пацірку** ‘ручнік’: *Пацірка з махрам ікрыжавам* (Валынцы В.-Дзв.) [2, с. 129]. Першым на яе становіўся сын, а затым будучая нявестка. Вяселле ў маладога магло доўжыцца два, а то і тры дні – усё залежала ад сямейнага дастатку. Заканчвалася вяселле зноў-такі дзяльбой каравая і здыманнем вэлюму з маладой.

Не раней чым праз тыдзень маладыя разам з бацькамі маладога і сватамі ехалі ў **пярэзвы** (**перазоў**, **пярэзва**, **перазовы**, **перазоўкі**, **перазыўкі**, **пярэзаўкі**) ‘заклучны этап вясельнага абраду, калі бацькі маладой пасля вяселля прыязджаюць у госці да сватоў’: *А ў нас сягодні перазоў, сам Бог дарожку перайшоў* (Камоскі Беш.); *І на пярэзву грошы трэба: хачу, каб усё было, як у людзей* (Шыліна Шум.); *Ездзілі на перазовы ўчора* (Пугачова Докш., Задоры Шум.); *У перазоўкі да сватоў ездзілі* (Хайсы Віц., Выдрэя Лёзн., Пачаевічы Чаш.); *На перазыўкі паедзім у суботу* (Грынеўшчына Докш., Лужкі Шарк.) [2, с. 136].

Для іменавання нявесты ў гаворках паўночна-ўсходняй часткі Беларусі выкарыстоўваюцца лексемы **вясельніца** (**вёсельніца**): *У той год многа вёсельніц было* (Рыпіншчына Шум.) [1, с. 119]; **маладóвачка**: *А дзеўкі ўсе й гаворуць: “А сабірайся, маладóвачка, у дарогу”* (Кветча Леп.) [2, с. 16]; **княгіня**: *І я глядзела, як княгіню выкуплялі* (Канашы Гар.) [1, с. 250] і інш. Жаніха называюць **маладзёнец** (**маладзён**, **маладзёнак**, **маладзік**, **маладзян**): *Маладуха красівая, а маладзёнец дрэнь* (Пугачова Докш.) [2, с. 16].

Удзельнікі вясельнага абраду на Віцебшчыне, як, зрэшты, і ў іншых рэгіёнах Беларусі, умоўна падзяляюцца на дзве групы – прадстаўнікоў з боку жаніха і з боку нявесты. У склад кожнай групы ўваходзяць блізкія (кроўныя) родзічы – бацька, маці, брат, сястра, а таксама іншая радня і сваякі. У вясельным абрадзе кожны выконвае сваю, дакладна рэгламентаваную ролю, як гэтага патрабуюць народны светапогляд, мясцовыя традыцыі і агульнапрыняты народны этыкет. Найбольш паважанымі ўдзельнікамі вяселля здаўна лічыліся ў нас самыя блізкія сваякі, прадстаўнікі старэйшага пакалення. Натуральна, што адным з галоўных вясельных чыноў з’яўляецца сват. Вясельны чын свата прысутнічае ў вясельным абрадзе на Віцебшчыне як з боку маладога, так і з боку маладой. У “дружыне” жаніха на “ролю свата” выбіраецца абавязкова жанаты мужчына старэйшага ўзросту, які ўдзельнічае ў сватанні нявесты, а пасля кіруе вясельным працэсам. У асобных мясцовасцях Віцебскай вобласці на вяселлі сватам могуць называць любога жанатага ўдзельніка з боку жаніха або нявесты – дзядзьку, брата, хроснага бацьку, мужа сястры ці нават

блізкага знаёмага. Таму сярод ўсіх сватоў вылучаўся старшы сват, якога перавязвалі пераз плячо адным або двума ручнікамі, ён меў яркі пояс. Для іменавання старшага свата ў гаворках Пастаўшчыны ўжываецца назоўнік **маршалак**: *Маршалу на вяселлі давалі падарак* (Вялічкі Паст., Груздава Паст.) [2, с. 18] (параўнаем: у старабеларускай мове XIV-XVIII стст. назоўнік *маршалокъ* шырока ўжываўся са значэннем ‘найвышэйшая службовая асоба ў ВКЛ і феадальнай Польшчы’ або ‘павятовы кіраўнік дваранства’). У Бешанковіцкім раёне для іменавання сватоў і сёння ўжываецца лексема **пазалотнічкі**: *Раней пазалотнічкі, калі прязджалі, то дамой усегда другой дарогай вазвращаліся* (Камоскі Беш.) [2, с. 96].

У дыялектнай мове Віцебшчыны для наймення шафера – удзельніка вясельнага абраду з ліку нежанатых хлопцаў, якія ўваходзілі ў склад найбліжэйшага акружэння жаніха (сяброў ці братоў) – сустракаецца вялікая колькасць сінанімічных назваў. Напрыклад, **брацюк** (паходзіць ад агульналітаратурнага слова *брат*, паколькі функцыя шафера нярэдка выконвае малодшы брат жаніха): *Вясёлы брацюк у маладых, кампанейскі* (Баравуха Пол.) [1, с. 91]; **паджанішнік**: *Паджанішнік – хлопец з горада, культурны такі* (Міхалова Чаш., Верацеі Шарк.) [2, с. 84]; **пёршы**: *Брат ягоны на вяселлі быў за пёршага* (Мікіціха Шум.) [2, с. 141]; **пытанішнік**: *Пытанішнікам у нас будзе Федзька* (Шыліна Шум.) [2, с. 206] і інш. Разам з тым ў дружыне маладога былі і незамужнія дзяўчаты (сёстры і іншыя сваячкі), якіх называлі **сваішкі**: *У маладога дзяўчаты-сваішкі бойкія на язык* (Псуя Глыб.) [2, с. 246].

Са значэннем ‘шаферка, дружка, блізкая сяброўка маладой на вяселлі’ ў народна-дыялектнай мове Віцебшчыны і сёння шырока функцыянуюць разнастайныя сінанімічныя найменні – **паднявёсніца**, **баярка**, **бальшанка**. Дружкай звычайна абіраецца незамужняя сястра маладой (родная ці стрыечная), дачка аднаго з хросных бацькоў або самая блізкая сяброўка. Яна суправаджае маладую падчас перадвясельнага абраду і на працягу ўсяго вяселля: *Паднявёсніца прыехала з дарогім падаркам* (Луцік Чаш.) [2, с. 88]; *Баярка на вяселлі была самая вясёлая, баявая* (Заазер’е Пол.); *Прышоў Андрэй на яе – і пайшла. Без бальшанак – на вуліцы ўжо тыя далучыліся* (Нямойта Сен.) [1, с. 67].

З агульным кампанентам значэння ‘вясельны чын, які называе гасцей з боку нявесты’ звяртаюць на сябе ўвагу дыялектныя найменні **прыданія** і **паязджане** ‘удзельнікі вяселля з боку нявесты, якія ехалі ўслед за ёю ў хату маладога і везлі скрыню з пасагам маладой – кубельнік’: *Прыданія кала маладой паселі* (Дзеркаўшчына Глыб.); *З боку маладой заўсёды прыданія павінны ісці* (Камайск Докш.) [2, с. 186]; *Нашы паязджане едуць на канец* (Дрысвяты Брасл.) [2, с. 132]; *Вязуць кубельнік на вазу і перад маладымі ў хату ўносяць*. (Лазічы Глыб.) [1, с. 267].

Такім чынам, дыялектызмы ў гаворках Віцебшчыны, якія рэпрэзентуюць у сваім значэнні вясельную абраднасць, маюць даволі разнастайны семантычны спектр і нясуць у сабе цікавую лінгвакраіназнаўчую інфармацыю пра традыцыйную народную культуру беларусаў як самастоўнага этнасу.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / Л.І. Злобін (рэд.) [і інш.]. – Віцебск: УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2012. – 304 с.
2. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / склад. : Г. К. Семянькова, Т.А. Грачыха, А. С. Дзядова [і інш.]; пад рэд. А.С. Дзядовай. – Віцебск: ВДУ імя П.М. Машэрава, 2014. – Ч. 2. – 358 с.